

ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ У ФІНАНСУВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглянуто загальні проблемні питання активізації банківської участі у фінансуванні інноваційних процесів в Україні та окреслено основні шляхи їх мінімізації.

Ключові слова: інновація, фінансування, фінансове забезпечення, витрати, банк.

Постановка проблеми. Взаємозалежність успішного розвитку банківської системи та економіки в цілому є очевидною. З одного боку, комерційні банки зацікавлені в стабільному економічному середовищі, що є необхідною умовою їх діяльності, з іншого – стабільність економічного розвитку на пряму залежить від ступеня стійкості і еластичності банківської системи, її ефективного функціонування. В умовах зміни загальної філософії сучасного монетарного середовища та початку гонки інноваційних озброєнь практично у всіх країнах світу загострилися питання пошуку альтернативних джерел фінансування інноваційного розвитку та активізації участі банків у цьому процесі. Інновації є могутнім інструментом економічного піднесення як для підприємств, так і для банків, що здійснюють їх фінансування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування ефективного фінансового механізму інноваційного розвитку присвячені численні праці як зарубіжних, так і вітчизняних учених, серед яких J. Kellog, С. Роджерс, І. Бланк, О. Волков, Ю. Генералова, А. Дук, Е. Забарна, В. Зянько, Н. Кульбака, Л. Леонтьєв, В. Осецький, І. Федоренко, А. Швиданенко та ін. Все ж, незважаючи на глибоке опрацювання процесу організації фінансування інноваційного бізнесу, питанням активізації банківської участі у фінансуванні інноваційних процесів приділяється недостатня увага.

Метою статті є визначення загальних проблемних питань активізації участі банків у фінансуванні інноваційних процесів України та окреслення основних шляхів щодо їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу. Ресурси банківських установ для інноваційної системи мають особливе значення, оскільки ще основоположник інноваційної теорії Й. Шумпетер вважав кредитну емісію основним джерелом інноваційного розвитку [6, с. 1539–1557].

Якщо у розвинутих країнах світу витрати на науку становлять 2–3 % ВВП, зокрема у США – 2,7 %, в Японії, Швеції, Ізраїлю близько 3,5–4,5 % ВВП, в Європейському Союзі поставлене завдання збільшити аналогічні витрати до 3 % ВВП, то в Україні даний показник становить 0,9 % (рис. 1) [4; 9].

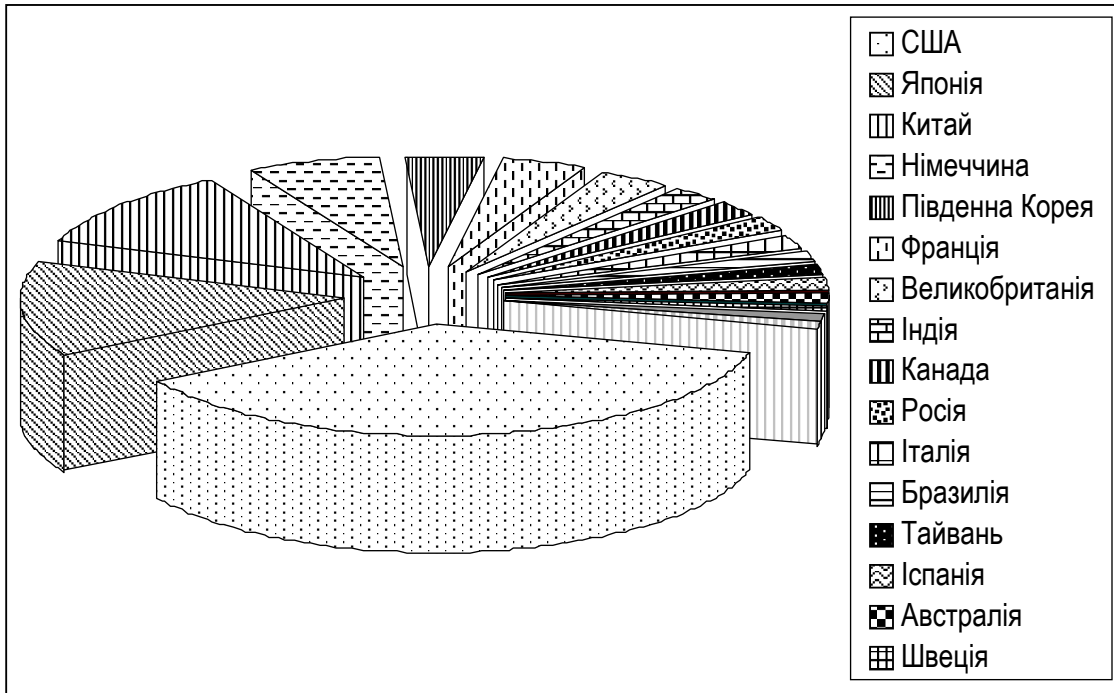

Рис. 1. Частка витрат країн у загальних світових витратах на науку в 2009 р., % [1; 9]

В Україні ж фінансове забезпечення інноваційної діяльності ускладнене неспроможністю держави як організувати задекларовану пріоритетність інноваційного шляху розвитку, так і оптимізувати існуючі грошові потоки інноваційного спрямування.

Одним із найбільш поширених показників, що характеризує інтенсивність фінансування наукових досліджень, є показник наукомісткості ВВП (частка витрат на НДР у відсотках до ВВП). Динаміка наукомісткості ВВП України та окремих країн наведена на рис. 2.

Отже, у розвинутих країнах світу витрати на науку становлять 2–3 % ВВП, зокрема у США – 2,7 %, а в таких країнах, як Японія, Швеція, Ізраїль досягає 3,5–4,5 % ВВП. Європейський Союз поставив завдання збільшити витрати на науку до 3 % ВВП [5]. За експертними оцінками в майбутньому особливо важливими будуть результати Китаю та Індії [5].

В Україні за останні 20 років процес інтенсивності наукової і науково-технічної активності отримав чітку тенденцію до скорочення, незважаючи на чітку тенденцію зростання загального обсягу витрат на інноваційну діяльність (рис. 3) [3; 5].

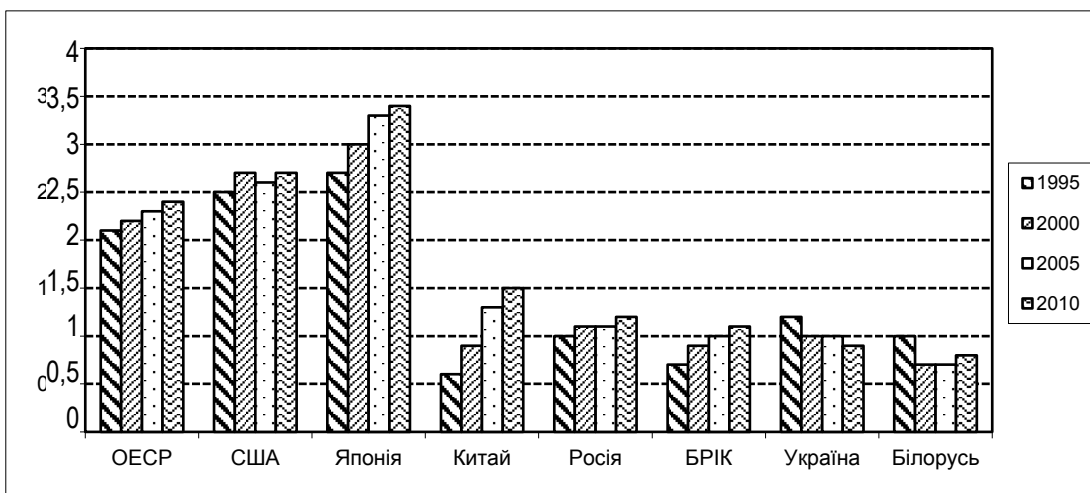

Рис. 2. Динаміка наукомісткості ВВП України та окремих країн в 1995–2010 рр., % [3; 7]

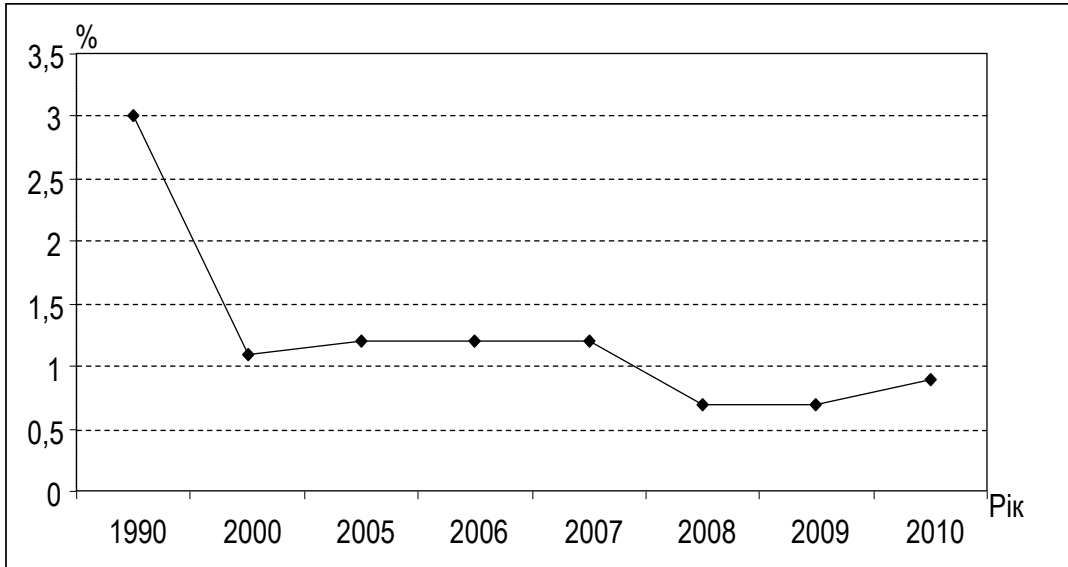
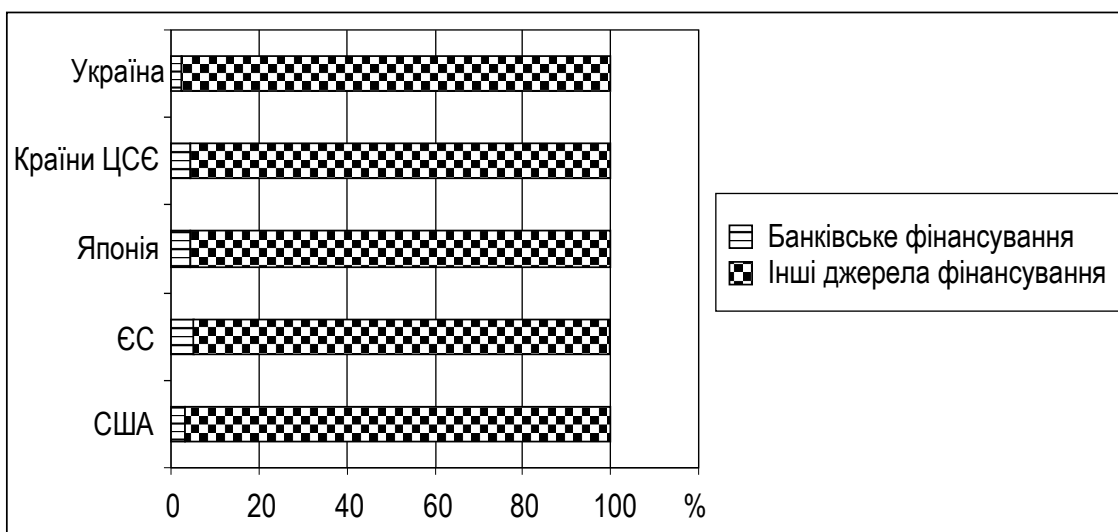

Рис. 3. Динаміка наукомісткості ВВП в Україні в 1990–2010 рр., % [3; 5]

Тенденція зростання загального обсягу витрат на інноваційну діяльність була перервана лише в 2009 році, а різке падіння показника наукомісткості ВВП відбулося вже в 2000 році (порівняно з 1990 роком він скоротився майже втричі і становив трохи більше 1 %). У 2010 році він становив лише 0,9 %, так і не досягнувши показника докризового періоду.

Аналіз світового досвіду фінансування інноваційної діяльності свідчить про незначну роль банків у цих процесах (рис. 4).

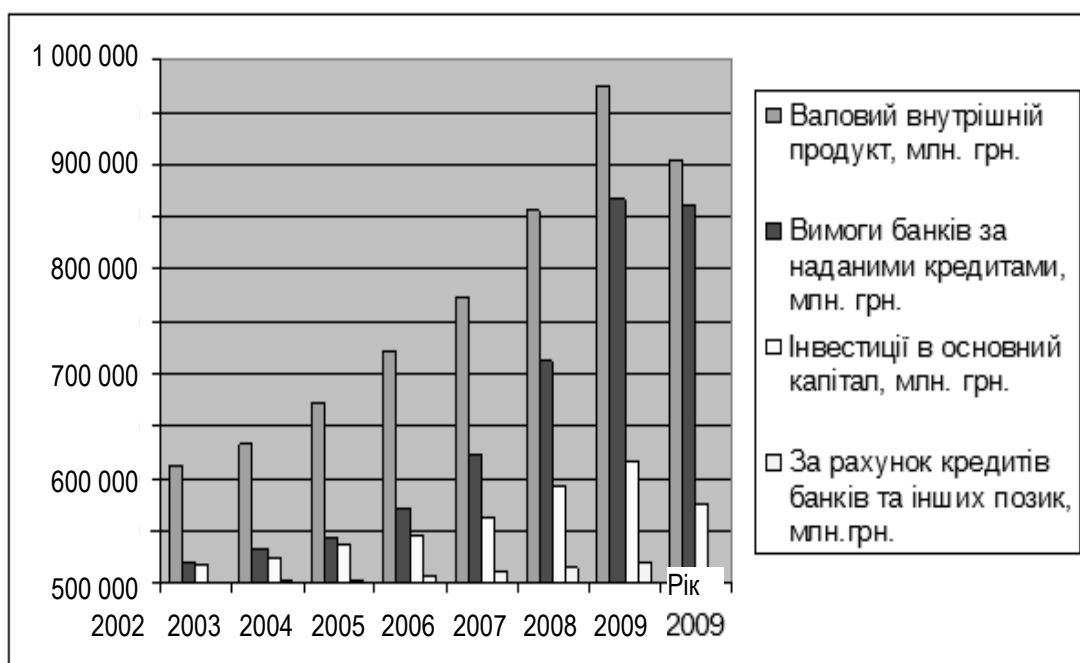
**Рис. 4. Частка банківського фінансування
(за винятком державних банків) у загальній структурі
фінансування інноваційної діяльності в 2006–2009 рр., % [8]**

Очевидно, що нині банківські ресурси практично у всіх країнах ще не є тими важливими ключовими джерелами інноваційної діяльності, якими могли б бути. Вітчизняна фінансова система також не є винятком. Якщо навіть не виокремлювати інноваційної складової із сукупного інвестиційного фінансування, то загальна інвестиційна активність банків та інших фінансових установ України, на наш погляд, є низькою (рис. 5).

Так, у 2009 р. співвідношення портфеля інвестиційних кредитів до ВВП становило 11 %, а частка кредитів інвестиційного спрямування юридичним особам у сукупних кредитах банківської системи України лише 12 % [6]. У розрізі джерел фінансування капітальних інвестицій суб'єктів господарювання у 2009 році частка кредитів банків та інших позик становила лише 13,3 %, що на 2,5 в.п. менше, ніж у 2008 році [3].

Вітчизняна практика свідчить, що банківська участь у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності в Україні має обмежений характер і за структурою, оскільки зводиться переважно до кредитування інноваційних проектів та обслуговування руху клієнтських грошей. Нагадаємо, що основними традиційними напрямками участі сучасних банків у фінансуванні інноваційних процесів є:

- обслуговування руху клієнтських грошей, які спрямовуються для фінансування інноваційних інвестицій;
- інвестування (через фондовий ринок) у діяльність інноваційно-активних підприємств;
- вкладання в інноваційно-інвестиційні проекти як власних, так і залучених коштів.

**Рис. 5. Динаміка інвестиційної активності фінансових установ
України в 2002–2009 рр. [3]**

Сучасна політика українських банків відрізняється обережністю, орієнтацією на кредитоспроможних клієнтів. Серед банківських кредитів як і раніше переважають кредити строком до року. У той же час реальні умови вимагають активізації банківського кредитування не тільки оборотного капіталу, але й різних інноваційних проектів.

На наш погляд, систему основних перешкод зростання частки банківської участі в загальній системі фінансування інноваційної діяльності в Україні можна розподілити на дві групи:

зовнішні:

відсутність ефективного державно-банківського партнерства в сфері інновацій;
проблеми нормативно-правового регулювання як інноваційної, так і банківської діяльності;
висока вартість та короткостроковий характер ресурсної бази банків;
дисбаланс між активами і пасивами банківської системи за термінами розміщення і залучення коштів;
високі ризики вкладень коштів у підприємства, що реалізують інноваційні проекти;

внутрішні:

відсутність якісного корпоративного управління в системі комерційного банку;
відсутність адекватних методик оцінки ризиків банківської діяльності в сфері фінансування інноваційного бізнесу тощо.

Заходами, що спрямовані на вирішення вищезазначених проблем, могли б стати такі:

формування системи державно-банківського партнерства в сфері інновацій;
синхронізація нормативно-правового поля регулювання інноваційної і банківської діяльності;
розробка механізму розподілу ризиків між державою і банками, що беруть участь у фінансуванні інноваційних процесів;
мотивація участі банків у спільних формах фінансування інноваційного підприємництва: венчурний фонд – банк – інноваційний бізнес;
розробка критеріїв оцінки інноваційного бізнесу та адекватних методик оцінки ризиків банківської діяльності в сфері інноваційного середовища тощо.

Висновки. Отже, основні проблеми, пов'язані з розвитком банківських продуктів, що спрямовані на фінансове забезпечення інноваційної сфери, лежать як у площині загальної макроекономічної організації суспільства, так і в площині банківського законодавства і політики комерційних банків в цілому. Саме тому активізація ролі банків у фінансовому забезпеченні інноваційної сфери дозволить підвищити інтенсивність інноваційної активності в країні, зменшити інноваційне навантаження на державу, посилити контроль за рухом коштів стратегічного (інноваційного) призначення тощо. Перспективи подальших досліджень зводяться до пошуку реальних теоретико-методологічних і практичних засад посилення участі банківських установ у фінансовому забезпеченні шляхом першочергової нейтралізації існуючих перешкод і проблем.

Список літератури

1. Кто и сколько платит за науку? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eifg.narod.ru/oruzienauka18-11.htm>.
 2. Муричев, А. Инновации в экономике и финансах [Текст] / А. Муричев // Банковское дело. – 2010. – № 1. – С. 16–18.
- Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Рогов, С. М. Россия должна стать научной сверхдержавой [Электронный ресурс] : доклад члена-корреспондента РАН С. М. Рогова. – Режим доступа : <http://www.youngscience.ru/pages/main/analitics/3969/5466/index.shtml>
- Шовкун, І. А. Фінансові механізми інноваційного розвитку промисловості за технологічними укладами. Актуальные проблемы научно-технологической и инновационной политики в контексте формирования общеевропейского научного пространства: опыт и перспективы [Текст] : материалы международного симпозиума (Киев, 16–17 июня 2010 г.). – К. : Феникс, 2010.
- Шумпетер, И. А. История экономического анализа [Текст] : в 3 т. / И. А. Шумпетер. – СПб., 2001. – Т. 1–3. 1664 с.
- OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2007; Science and Engineering Indicators 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // http://www.oecd.org/document/10/0,3343,en_2649_33703_39493962_1_1_1_1,00.html; <http://www.nsf.gov>.
- Public financial support for commercial innovation. Europe and Central Asia knowledge economy study. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www>.
- R&D Magazine, 2010 Global R&D Funding Forecast. – P. 5.

Отримано 13.12.2011

Summary

The article studies the general problematic issues of increasing the bank involvement in the financing of innovative processes in Ukraine and outlines the main ways of their minimization.

Шаперенков А. В. Проблеми участі вітчизняних банків у фінансуванні інноваційних процесів / А. В. Шаперенков // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. - Суми : Українська академія банківської справи Національного банку України. - 2011. – Вип. 33. - С. 218-225.